

Conditions for the development of Czech education in Dnieper Ukraine during the Ukrainian War of Independence

Oleksandr I. Pohuliaiev

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

PhD. (History), Senior lecturer (Ukraine)

e-mail: Pohuliaiev.Oleksandr@vspu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6316-0616>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/GQQ-1896-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59076109400>

Ruslan D. Prylypko

Separated structural subdivision «Vinnitsya Professional College of Economics Entrepreneurship of West Ukrainian National University»

PhD. (History), Senior lecturer (Ukraine)

e-mail: rus.prylipko@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9287-4412>

Abstract.

The purpose of the article is the need to carry out a comprehensive study of the educational situation of the Czech ethnic minority in Dnieper Ukraine during the Ukrainian War of Independence and the factors that contributed to its development and the circumstances that created difficulties. **The research methodology** includes the following principles: objectivity, historicism, consistency, problematic. The work uses the following methods: analysis and synthesis, problem-chronological, comparative. **The scientific novelty** consists in the study of the peculiarities of the educational situation of Czechs in Dnieper Ukraine on the eve and during the Ukrainian War of Independence of 1917–1921, which distinguished them from other ethnic minorities and Ukrainians. **Conclusions.** During the activity of the Ukrainian authorities, the Czech minority received legal protection and the right to freely develop its own culture. Ukrainization, which was initiated by the Ukrainian Central Council, did not limit the use and development of Czech or other national languages of ethnic minorities, but was an element of the unification of the educational process. After the coup on April 29, 1918, hetman Pavlo Skoropadsky abolished the democratic freedoms of the Ukrainian Central Council. However, Czech education and culture not only developed freely, but also benefited from significant funding from the Ukrainian state. Retraining of Czech teachers was also organized as part of the Ukrainization of education. The Directorate of the Ukrainian People's Republic not only restored the laws of the Ukrainian Central Council, but also planned to further democratize them, which in turn could give a new impetus to the development of Czech education. However, it was not possible to implement the ideals of the Ukrainian revolution regarding the freedom and equality of all peoples due to the gradual defeat of the pro-Ukrainian forces.

Keywords: ethnic minorities, Czechs, Ukrainian War of Independence, education, religion, Ukrainian Central Council, Hetmanate, Directory.

Умови розвитку чеської освіти в Наддніпрянській Україні в період Української революції

Олександр Погуляєв

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

кандидат історичних наук, старший викладач (Україна)

e-mail: Pohuliaiev.Oleksandr@vspu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6316-0616>

ResearcherID Web of Science: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/GQQ-1896-2022>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=59076109400>

Руслан Прилипко

ВСП «Вінницький фаховий коледж економіки та підприємництва Західноукраїнського національного університету»
кандидат історичних наук, викладач (Україна)
e-mail: rus.prilipko@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9287-4412>

Анотація.

Мета статті полягає в необхідності здійснити комплексне дослідження освітнього становища чеської етнічної меншини Наддніпрянської України у добу Української революції та фактори, які сприяли його розвитку і обставини, що створювали труднощі. **Методологія дослідження** включає такі принципи: об'єктивності, історизму, послідовності, проблемності. У роботі використано методи: аналізу і синтезу, проблемно-хронологічний, порівняльний. **Наукова новизна** полягає у дослідженні особливостей освітнього становища чехів Наддніпрянської України напередодні та протягом Української революції 1917–1921 років, які відрізняли його від інших етнічних меншин та українців. **Висновки.** Отже, за часів діяльності українських органів влади чеська меншина отримала юридичний захист та право вільно розвивати власну культуру. Українізація, яку розпочала УЦР, не обмежувала вживання та розвиток чеської чи інших національних мов етнічних меншин, а була елементом уніфікації навчального процесу. Після перевороту 29 квітня 1918 р. гетьман Павло Скоропадський скасував демократичні свободи УЦР. Проте чеська освіта та культура не лише вільно розвивалася, але й користувалася значним фінансуванням з боку Української держави. Також було організовано перекваліфікацію чеських учителів в рамках українізації освіти. Директорія УНР не лише відновила закони УЦР, але й планувала ще більше їх демократизувати, що в свою чергу могло дати новий поштовх розвитку чеської освіти. Проте втілити ідеали Української революції щодо свободи та рівності усіх народів не вдалося через поступову поразку проукраїнських сил.

Ключові слова: етнічні меншини, чехи, Українська революція, освіта, релігія, Українська Центральна Рада, гетьманат, Директорія.

Постановка проблеми. Українські землі завжди були поліетнічними. Розвиток демократичних свобод в Україні та євроінтеграція вимагають вивчення національних особливостей народів, що проживають на її території. Для мирного співіснування етнічних меншин необхідно враховувати усі мовні, культурні та ментальні відмінності. Етнічні особливості не повинні ставати бар'єром у співіснуванні між народами, а навпаки взаємодоповнювати один одного та збагачувати культурні надбання України.

Початком українсько-чеських відносин можна вважати період завершення Першої світової війни та початок боротьби обох народів за державну незалежність, яка для чехів стала успішною, а для українців завершилася поразкою. Ідеї, які намагалися реалізувати українські органи влади, зокрема в сфері освіти, були дуже прогресивними та гідними для наслідування протягом першої половини ХХ ст.. Саме у роки Української революції 1917–1921 рр. відбулися позитивні зрушення для вільного розвитку освіти та свободи віросповідання всіх народів, в тому числі чеської етнічної меншини, які знайшли своє законодавче закріплення у нормативно-правових актах Української Центральної Ради та Директорії.

Аналіз джерел та останніх досліджень. Вітчизняні історики неодноразово проявляли інтерес до історії розвитку освіти етнічних меншин України в різні періоди нашої державності. Чимало досліджень в тій чи іншій мірі торкалися саме українських чехів. І. Заславський сфокусувався на історії волинських чехів (Заславський, 1998), а О. Воловик та Н. Рішан на історії чеської меншини Східного Поділля (Воловик & Рішан, 1998). Ю. Луцький простежив вплив на соціальну структуру та інтереси чеського етносу в Україні революційних подій 1917–1918 рр. у період діяльності Центральної Ради (Луцький, 1999). Компаративний аналіз етнополітики української влади доби національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. представлений у монографії М. Лазаровича (Лазарович, 2013). У 2014 р. захистив кандидатську дисертацію С. Умінський на тему «Становлення і розвиток навчальних закладів для дітей чеського походження на Правобережній Україні (др. пол. ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)» (Умінський, 2014). Дослідник доводить, що протягом 1917–1919 рр. навчання у чеських школах не зазнало перешкод та відзначалося високим рівнем. Становище найчисельніших етнічних меншин, зокрема чеської, напередодні Української революції представлено в монографії Ю. Поліщука (Поліщук, 2012). Зміни, які принесла в освіту чеської етнічної меншини радянська влада, починаючи з 1920 р., висвітлила І. Чуян (Чуян, 2019). Л. Мухіна, Я. Вацулик та С. Дмитрук спрямували свої сили для вивчення загальної історії чехів в Україні (Мухіна, Вацулик & Дмитрук, 2013). Подільські сюжети українсько-чеських відносин у 1917-1921 рр. подані у статті

О. Кравчука та С. Калитка (Кравчук, Калитко, 2022). Загальні аспекти з означеної проблематики можна віднайти у «Нарисах історії Чехії» (Зінько, Калитко, Кравчук, Поп, 2017). Таким чином, окремого комплексного дослідження, в якому були б представлені особливості чеської освіти та їх релігійного життя в революційний період боротьби за українську державність 1917–1921 рр. виявлено не було.

Мета статті полягає в необхідності здійснити комплексне дослідження освітнього становища чеської етнічної меншини Наддніпрянської України у добу Української революції та фактори, які сприяли його розвитку і обставини, що створювали труднощі.

Виклад основного матеріалу. Перша масова міграція чехів протестантів на українські землі була спричинена поразкою Богемського повстання від Габсбурзької монархії у 1620 р. Після скасування кріпацтва 1861 р. до кінця XIX ст. відбулося останнє масове переселення чехів на наші терени. Загальновідомо, що найбільше чехів оселилося на Волині: понад 27 тис. з близько 45 тис. в Україні загалом напередодні Першої світової війни. Також існували окремі колонії і в інших регіонах України. Переселенці відзначилися високим рівнем самоврядування в усіх сферах, зокрема в культурному та освітньому розвитку.

Чеська початкова і середня освіта дотримувалася найвищих стандартів якості для свого часу та випереджала загальноімперську російську. Проте опиратися політиці русифікації було неможливо. Активність цих процесів поступово зростала з 1890-х рр. до початку Першої світової війни (Поліщук, 2012, с. 270). Тому захист вільного національного культурно-освітнього розвитку та духовного життя чехів став визначальним чинником для збереження власної національної ідентичності на території українських земель напередодні Української революції 1917–1921 рр.

Серед усіх народів України напередодні та в ході революційних подій 1917–1921 рр., малочисельні чеські іммігранти були лідерами в успішності освітнього розвитку. Характерною ознакою була широка мережа початкових і середніх шкіл з читальнями та бібліотеками. Усі чеські школи були побудовані та фінансувалися виключно власним коштом. Навчальний процес відбувався на чеській мові, а необхідні підручники закуповували з-за кордону. З посиленням русифікації на початку XX ст. чеські національні школи були змушені увійти до загальної російської системи освіти з підпорядкуванням Міністерству народної освіти (Воловик & Рішан, 1998, с. 35-37).

Незважаючи на політику русифікації та стандартизацію освітнього процесу, чехи продовжували сприяти своїм закладам освіти. Забезпечення вчителів та шкільного приміщення вважались гарним капіталовкладенням. Чеські колоністи підтримували тісні зв'язки з етнічною батьківщиною в сфері культурно-освітньої роботи. З Чехії надходила навчальна література, а також художня проза і книги присвячені культурі землеробства, які збереглися в чеських громадах до приходу більшовиків та в більшій мірі були вилучені з обігу радянськими органами влади (Погуляев, 2016, с. 68).

Варто відзначити, що розвиток педагогіки в чеському суспільстві має глибоке коріння. Низка чеських вчених були піонерами в становленні основних принципів навчання і виховання, які зберігають актуальність сьогодні в усьому світі. Так, знаменитий філософ Як Коменський визначив, що наочність, свідомість й активність, послідовність і систематичність знань, міцність їх навичок є невід'ємними елементами освітнього процесу. Саме вони й стали підґрунтям для створення методичних систем чеських освітніх закладів в Україні напередодні та в період Української революції (Лазаренко, 2015, с. 147).

Високорозвинена національна чеська шкільна мережа, яка сформувалася на території України до 1917 р., доводить значний інтерес чехів в розвитку власної освіти. Для забезпечення навчальних закладів педагогічними кадрами, найбільш здібних юнаків відряджали до Чехії для набуття ними вищої професійної освіти. Культурний розвиток чеської етнічної меншини не обмежувався відповідальним навчанням та пошуками свободи віросповідання. Значне місце у повсякденному житті чеської громади відігравав театр, музика, народні гуляння з танцями та розвагами, що також виокремлювало чеську самобутність серед народів України напередодні Лютневої революції 1917 р. (Мокрицький, 1998, с. 123).

Процес витіснення чеської мови та заміна її на російську в чеських навчальних закладах російським урядом тривав до його падіння в лютому 1917 р. Все частіше педагогами призначали кадрів православного віросповідання та російського походження. Незважаючи на таку тенденцію чехи зберігали найвищий рівень грамотності серед усіх народів України. До прикладу в Волинській губернії цей показник склав 59% серед чеської меншини, у той час як загальний рівень грамотності у регіоні становив 17% (Погуляев, 2016, с. 71).

Криза російського самодержавства активізувала громадський рух та видавництво преси. Власну періодику розвивали українські чехи. У Києві протягом 1906–1908 рр. виходили газети «Rusky Čech», редактором якої був В. Вондрак, а згодом у 1911–1914 рр. та 1916–1918 рр. «Čechoslovan», під редакцією В. Швіговського і В. Хорвата. Основною тематикою видань у роки Першої світової війни була програма визволення Чехії і Словаччини з-під правління

Габсбургської монархії. Протягом 1917–1918 рр. у Києві виходили «Československy Denník», «Svoboda» та «Československy Vojak». У редакціях цих видань активно працювали волинські та київські чехи, які ставили за мету об'єднання чеських краян (співвітчизників, земляків одного регіону по відношенню до інших народів того ж краю) (Лойко, 2005, с. 133–135).

Революційні події, які розпочалися в лютому 1917 р. принесли масштабні зміни для всіх народів колишньої Російської імперії. В березні революційний рух поширився на територію України. Були проголошені демократичні свободи, якими впевнено скористалися українські чехи, зокрема для вільного розвитку національної культури та дерусифікації власної освіти. Широка мережа чеських шкіл поповнилася новими закладами освіти.

З початком Української революції 1917–1921 рр. чеська меншина в Україні отримала змогу відновити навчання рідною мовою. 10 вересня 1917 р. відбувся з'їзд делегатів від чеських колоній на Волині. Серед підсумків з'їзду одним з програмних рішень став курс на розвиток рідної мови, яка є складовою гарантією для благополучного суспільства та вагомою умовою розвитку особистості (Погуляєв, 2019, с. 175).

Значний вплив на чеську освіту мала нова українська влада. Серед завдань Генерального Секретаріату були єдині стандарти в усіх навчальних закладах для українців та для етнічних меншин. Початкові школи нижчого рівня поділялися на чотири класи, до яких зараховували дітей віком від 6 років. Початкові школи вищого рівня охоплювали 5–8 класи, у яких навчалися діти віком від 10 років. За часів діяльності українських урядів для національних меншин не існувало жодних обмежень для здобуття вищої освіти. Чеські абітурієнти мали такі ж права як і українці для вступу до середніх і вищих навчальних закладів.

Чеські громади в Україні самостійно утримували початкові школи нижчого рівня. Проте урядами УНР та гетьманату виділялися необхідні кошти для підтримки початкових шкіл нижчого рівня та повністю фінансувалися початкові школи вищого рівня, гуманітарні та реальні відділення колегій. За часів Української революції 1917–1921 рр., незважаючи на політичну нестабільність, вдалося збільшити кількість чеських національних закладів освіти. Протягом березня 1917 – червня 1919 рр. було створено школи для дорослих з метою ліквідації малограмотності, хоча серед чехів відсоток такої категорії був найнижчим в Україні, а також оновлення професійних знань для працюючих (Умінський, 2014, с. 116).

Чеська меншина мала нагоду здійснити ще більш значний крок у розвитку власної освіти завдяки закону УЦР про «Національно-персональну автономію», який увійшов до Конституції УНР, як один з розділів. Закон передбачав створення національних союзів і гарантував обсяг повноважень, які були недоступні в жодній іншій державі світу на той час. Малочисельним меншинам, зокрема чехам, необхідно було подати заяву до Генерального Суду, підписану не менш як 10000 громадян незалежно від статі чи віросповідання. Проте слабка громадська активність чеської меншини не дозволила використати всю повноту демократичних свобод проголошених і гарантованих українською владою (Конституція Української Народньої Республіки).

Рідна мова для українських чехів мала велике значення. У роки Української революції цей елемент чеських закладів освіти був неоднозначним: всі предмети викладалися чеською мовою у початкових школах нижчого рівня. Далі в початкових школах вищого рівня і на реальному відділенні колегій чеська мова вивчалася лише як окремий, але обов'язковий предмет. На гуманітарному відділенні колегій навчання відбувалося українською мовою (Умінський, 2014, с. 120).

В деяких випадках становище чеських навчальних закладів було кращим за українські. 1918 р. у Ковелі було відкрито чеське початкове училище, його фінансувала земська управа. В училищі навчалося 20 дітей віком від 10 до 14 років в одному класі. Заробітна плата учителя на місяць становила 350 карбованців. Двокласне училище в Крошні нараховувало 149 чеських учнів. Більшість з них: 140 були православними, а 9 – католиками. Житомирське повітове земство фінансувало власну чеську школу та виділяло на її утримання 1000 карбованців на рік. Зарплата учителя становила близько 150 карбованців на місяць. Проте бібліотека в школі була відсутня (ЦДАГОУ. Ф1, оп. 20, спр. 100, арк. 14).

На жаль представлена позитивна тенденція тривала не довго. Встановлення більшовицької влади кардинально змінило становище для чеської культури. За власні національні школи чехам доводилося боротися усіма можливими легальними засобами. Проте протягом 1919–1921 рр. кількість національних закладів освіти знижувалася. На Поділлі у 1920 р. чехам тимчасово вдалося зберегти більше національних шкіл, на відміну від Волині, де колоністів було найбільше. Втрата державної підтримки з боку українських органів влади і погіршення економічного становища чехів призвело до дефіциту підручників та інших необхідних матеріалів. Кваліфіковані чеські педагоги, які не стали частиною більшовицької ідеологічної машини, були репресовані (Луцький, 1994, с. 124).

Важке політичне і господарське становище, викликане боротьбою за владу та більшовицькою окупацією, призвело до стрімкого падіння рівня освіти в чеських початкових школах. Культурні здобутки ряду поколінь чеських колоністів на території України руйнувалися агресивною комуністичною пропагандою. Такі реалії змушували чехів діяти. Для більшості основним рішенням стала еміграція на історичну батьківщину або на американський континент.

Для більшовиків було важливо заручитися підтримкою та поширити свою ідеологію не лише серед українців, але й серед усіх етнічних меншин. 1920 р. радянська влада в Україні ухвалила декрети, які передбачали створення національних шкіл. Проте заплановане освітнє будівництво почалося не відразу, адже не було необхідної бази: матеріалів, підручників, вчителів. До запровадження загальної радянської освітньої системи продовжували функціонувати національні школи в таких чеських колоніях: Крошня, Високе, Вільшанка, Околка, Кручинці, Івановичі, Аліновка, Селянка (Луцький, 1994, с. 122–123).

На початку 1920 р. більшовики в Україні організували видавництво газет чеською мовою комуністичного напрямку: «Kronika», «Volynska Pravda», «Revoluke». В цій періодиці була представлена різка критика діяльності чеського президента Томаша Масарика, а щодо чеських легіонерів, які перебували на території України, то їх представили як «ошуканих заручників складної політичної обстановки». Все ж більша половина змісту чеської комуністичної періодици описувала новини з внутрішнього життя колоністів. Автори піднімали гострі питання несправедливого, на їх погляд, розподілу земельних наділів та проблеми з фінансуванням національних закладів освіти (Заславський, 1998, с. 152).

Очевидно, що культурно-освітня політика більшовиків щодо чеської етнічної меншини була суперечливою. На початку було допущено низку прорахунків, які налаштували більшість чехів проти радянської влади. Більшовики створили лише враження позитивних змін, поширюючи мережу закладів освіти та культурних установ з чеською мовою навчання та зростанням кількості учнів в них. Приділивши увагу рідній мові, радянська влада зовсім не врахувала чеську ментальну культуру загалом, яка мала власні традиційні форми в освітньому розвитку. Як результат національні цінності чехів супроводжувалися руйнацією. Основними перешкодами для освітнього розвитку чеської меншини, як за правління українських урядів, після приходу до влади більшовиків стали: відсутність чіткої вертикалі національної системи освіти, низька якість освіти, нестача кваліфікованих педагогів та навчальної літератури. Більшовицькі реформатори намагалися замінити шкільну освіту політико-трудовим вихованням, що запустило механізм знищення тих цивілізаційних переваг, яких набули чехи завдяки самобутності свого національного менталітету. Однак швидке повернення до традиційної системи навчання, що співпало з початком коренізації, сповільнило цей процес (Чуян, 2019, с. 107).

Висновки. Отже, за часів діяльності українських органів влади чеська меншина отримала юридичний захист та право вільно розвивати власну культуру. Українізація, яку розпочала УЦР, не обмежувала вживання та розвиток чеської чи інших національних мов етнічних меншин, а була елементом уніфікації навчального процесу. Після перевороту 29 квітня 1918 р. гетьман Павло Скоропадський скасував демократичні свободи УЦР. Проте чеська освіта та культура не лише вільно розвивалася, але й користувалася значним фінансуванням з боку Української держави. Також було організовано перекваліфікацію чеських учителів в рамках українізації освіти. Директорія УНР не лише відновила закони УЦР, але й планувала ще більше їх демократизувати, що в свою чергу могло дати новий поштовх розвитку чеської освіти. Проте втілити ідеали Української революції щодо свободи та рівності усіх народів не вдалося через поступову поразку проукраїнських сил.

Подяка. Автор висловлює вдячність редакційній колегії журналу за консультації, надані при підготовці статті.

Фінансування. Автор не отримав фінансової підтримки для публікації цієї статті.

Джерела та література:

- Воловик, О. В., Рішан, Н. А. (1998). Чехи на Вінниччині. *Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність*. Житомир, С. 35–37.
- Заславський, І. В. (1998). Волинські Чехи: маловідомі сторінки історії, чеські меншини за кордоном. *Вітчизна*. №9. С.148–155.
- Зінько, Ю. А., Калитко, С. Л., Кравчук, О.М., Поп І. І. (2017). *Нариси історії Чехії*. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 464 с.
- Конституція Української Народньої Республіки (*Статут про державний устрій, права і вільності УНР*) від 29.04.1918 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (дата звернення: 08.08.2024)
- Кравчук, О., Калитко, С. (2022). Українсько-чеські відносини у 1917-1921 рр.: подільські сюжети. *Хмельницькі краєзнавчі студії*. Хмельницький, Вип. 38. С. 126-135.

- Лазаренко, Н. І. (2015). Розвиток принципів та форм організації навчального процесу з методики викладання української мови в початковій школі. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.)*. ТОВ «Нілан – ЛТД», С. 147–151.
- Лазарович, М. (2013). *Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917-1921 років: компаративний аналіз*. Тернопіль, ТНЕУ, 760 с.
- Лойко, Л. (2005). *Громадські організації етнічних меншин України: природа, легітимність, діяльність: Монографія*. К.: Поліграф. центр «Фоліант», 633 с.
- Луцький, Ю. В. (1994). Чехи на Україні (1917–1933). *Вітчизна*. № 3. С. 123–125.
- Мухіна, Л., Вацулик, Я., Дмитрук, С. (2013). *Історія чехів в Україні*. Київ: НАУ. 598 с.
- Погуляєв, О. І. (2016). Національні меншини Правобережної України напередодні Української революції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки»* : Вид. Нац. ун-у «Острозька академія», Вип. 25. С. 65–72.
- Погуляєв, О. І. (2019). *Етнічні меншини Правобережної України в період Української революції (1917–1921 рр.)*: (дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 – Історія України). Київ, 244 с.
- Поліщук, Ю. М. (2012). *Національні меншини Правобережжя України у контексті етнічної політики Російської імперії (кінець XVIII – початок XX ст.)*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 432 с.
- Умінський, С. А. (2014). *Становлення та розвиток навчальних закладів для дітей чеського походження на Правобережній Україні (др. пол. XIX – 30-ті рр. XX ст.)*: (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – Загальна педагогіка та історія педагогіки). Житомир, 269 с.
- ЦДАГОУ - Центральний державний архів громадських об'єднань та українці.
- Чуян, І. (2019). Становище освіти у середовищі чеської меншини Радянської України (1920–1930-і рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія*. Випуск 1. С. 106–112. <https://doi.org/10.2518/2307-7778.19.1.13>

References:

- Chuian, I. (2019). Stanovyshche osvity u seredovyshchi cheskoj menshyny Radianskoj Ukrainy (1920–1930-i rr.) [Status of education in the Czech minority environment of the Soviet Ukraine (1920–1930s)]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriya: Istoriiia – Scientific Issues Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: History*. 1. S. 106–112. <https://doi.org/10.2518/2307-7778.19.1.13> [in Ukrainian]
- Konstytutsiia Ukrainkoj Narodnoj Respubliky (*Statut pro derzhavnyi ustrij, prava i vilnosti UNR vid 29.04.1918 r.* [The Constitution of the Ukrainian People's Republic (Statute on the State System, Rights and Freedoms of the Ukrainian People's Republic) dated April 29, 1918.] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18#Text> (data zvernennia: 08.08.2024) [in Ukrainian]
- Kravchuk, O., Kalytko, S. (2022). Ukrainsko-cheski vidnosyny u 1917-1921 rr.: podilski siuzhety [Ukrainian-Czech relations in 1917-1921: Podil stories]. *Khmelnyski kraieznavchi studii*. Khmelnytskyi, Vyp. 38. S. 126-135. [in Ukrainian]
- Lazarenko, N. I. (2015). Rozvytok pryntsyypiv ta form orhanizatsii navchalnoho protsesu z metodyky vykladannia ukrainkoj movy v pochatkovij shkoli [Development of principles and forms of organization of the educational process on the methodology of teaching the Ukrainian language in primary school]. *Aktualni problemy formuvannia tvorchoi osobystosti pedahoha v konteksti nastupnosti doshkilnoi ta pochatkovoї osvity : zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi internet-konferentsii (Vinnitsia, VSPU im. M. Kotsiubynskoho, 10-11 lystopada 2015 r.) – Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education: Proceedings of the International Scientific Internet Conference (Vinnitsa, VSPU named after M.Kotsyubynsky, 10-11 November 2015)*. TOV «Nilan – LTD», S. 147–151. [in Ukrainian]
- Lazarovych, M. (2013). *Etnopolityka ukrainkoj vlady doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan 1917-1921 rokiv: komparatyvnyi analiz* [Ethnopolitics of the Ukrainian government during the era of national liberation struggles 1917-1921: a comparative analysis]. Ternopil, TNEU, 760 s. [in Ukrainian]
- Loiko, L. (2005). *Hromadski orhanizatsii etnichnykh menshyn Ukrainy: pryroda, lehitymnist, diialnist: Monohrafiia* [Public organizations of ethnic minorities of Ukraine: nature, legitimacy, activity: Monograph]. K.: Polihraf. tsentr «Foliant», 633 s. [in Ukrainian]

- Lutskyi, Yu. V.** (1994). Chekhy na Ukraini (1917–1933) [Czechs in Ukraine (1917–1933)]. *Vitchyzna – Homeland*. № 3. S. 123–125. [in Ukrainian]
- Mukhina, L., Vatsulyk, Ya., Dmytruk, S.** (2013). *Istoriia chekhiv v Ukraini [History of the Czechs in Ukraine]*. Kyiv: NAU, 598 s. [in Ukrainian]
- Pohuliaiev, O. I.** (2016). Natsionalni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy naperedodni Ukrainskoi revoliutsii [National minorities Right-Bank Ukraine before the Ukrainian war of independence]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Istorychni nauky» : Vyd. Nats. un-u «Ostrozka akademiia» – Scientific Notes of Ostroh Academy National University, "Historical sciences" series*. 25. S. 65–72. [in Ukrainian]
- Pohuliaiev, O. I.** (2019). *Etnichni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy v period Ukrainskoi revoliutsii (1917–1921 rr.)* [Ethnic minorities of the Right-bank Ukraine in the period of the Ukrainian Revolution 1917–1921 years] (*Candidate's thesis*). Kyiv, 244 s. [in Ukrainian]
- Polishchuk, Yu. M.** (2012). *Natsionalni menshyny Pravoberezhzhia Ukrainy u konteksti etnichnoi polityky Rosiiskoi imperii (kinets XVIII – pochatok XX st.)* [National minorities of the Right Bank of Ukraine in the context of the ethnic policy of the Russian Empire (late 18th - early 20th centuries)]. Kyiv: IPIEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 432 s. [in Ukrainian]
- TsDAHOU** – Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv hromadskykh obiednan ta ukrayiniky [Central State Archive of Public Associations and Ukrainians].
- Uminskyi, S. A.** (2014). *Stanovlennia ta rozvytok navchalnykh zakladiv dlia ditei cheskoho pokhodzhennia na Pravoberezhnii Ukraini (dr. pol. XIX – 30-ti rr. XX st.)* [Formation and development of educational institutions for children of Czech origin in Right-Bank Ukraine (late 19th – 30s of the 20th century)] (*Candidate's thesis*). Zhytomyr, 269 s. [in Ukrainian]
- Volovyk, O. V., Rishan, N. A.** (1998). Chekhy na Vinnychchyni [Czechs of the Vinnytsia region]. *Natsionalni menshyny Pravoberezhnoi Ukrainy: istoriia i suchasnist – National minorities of Right Bank Ukraine: history and modernity*. Zhytomyr, S. 35–37. [in Ukrainian]
- Zaslavskyi, I. V.** (1998). Volynski Chekhy: malovidomi storinky istorii, cheski menshyny za kordonom [Volyn Czechs: little-known pages of history, Czech minorities abroad]. *Vitchyzna – Homeland*. №9. S.148–155. [in Ukrainian]
- Zinko, Yu. A., Kalytko, S. L., Kravchuk, O.M., Pop I. I.** (2017). *Narysy istorii Chekhii* [Essays on the history of the Czech Republic]. Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchykh navchalnykh zakladiv. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD», 464 s. [in Ukrainian]

Надійшла до редакції / Received: 12.07.2024

Схвалено до друку / Accepted: 21.08.2024